

'לא תנאף' שמות כ"ב

ד"ר ענת ישראלי

הדיבר השביעי הוא קצר ומובן, וכמו זה שלפניו (לא תרצח) וזה שאחריו (לא תגנוב) הוא מבטא מוסר אוניברסלי מאוד, שאינו קשור דווקא בדתיים וגם לא דווקא ביהודים – זהו ציווי שגם חילונים ו'אפילו' גויים מקבלים כצו מוסרי. כמו שאנחנו יודעים, למרות שהוא אוניברסלי ומוסכם על רובנו, קשה לשמור עליו ורבים נופלים בו, במיוחד בדורנו. נראה שזה חטא נפוץ הרבה יותר מרצח וגניבה, והוא כרוך במבנה המשפחה המסורתית ובמונוגמיה, מוסדות שנתונים תחת סימני שאלה כבדים בעידן הפוסטמודרני שלנו.

אולי הקושי לא לעבור עליו הוא גם הסיבה שלדיבר הזה יש 'סעיף משנה', שנגזר ממנו ומופיע כדיבר האחרון: **לא תחמוד**. כלומר, לא רק שאסור לנאוף, אסור גם לחמוד, כלומר לרצות ולהשתוקק למושא הפוטנציאלי לניאוף.

אבל הסיבה שבגללה רציתי לדבר על הדיבר הזה איננה תוכנו הברור-אך-קשה-ליישום, אלא שאלה עקיפה ששתי הדיברות גם יחד מעלות בחריפות:

רוב המפרשים, ורש"י בראשם¹, מפרשים שהביטוי "ניאוף" מתייחס לקיום יחסי מין עם אשת איש בלבד, ולראיה מביאים פסוקים נוספים המתייחסים לכך: "וְאִישׁ אֲשֶׁר יִנְאֹף אֶת אִשְׁתּוֹ יִנְאֹף אֶת אִשְׁתּוֹ רַעְהוּ, מוֹת יוֹמֵת הַנְּאֹף וְהַנְּאֹפֶת" (ויקרא, כ', י'), ועוד. למרות שגם היא נענשת, הניאוף הוא פעולה שהאיש עושה, והוא לבדו הכתובת של האזהרה והנושא של המשפט. כך עולה במפורש גם מהדיבר האחרון, המפורט יותר: **לא תחמד, בית רעך; לא-תחמד אשת רעך, ועבדו ואמתו ושורו וחסרו, וכל, אשר לרעך**.

במילים אחרות, הדיבר הזה, כמו הדיבר 'לא תחמוד', מכוון לגברים בלבד. ואם הם מכוונים רק לגברים, אולי גם שאר כל הדיברות כך? למען האמת, הדברות כולן אכן מנוסחות בגוף שני זכר יחיד (שמור, כבד, זכור ועוד). אבל בעוד שעל האחרות ניתן לתרץ שהפניה בזכר יחיד מתייחסת לכולם, גם לנשים ולבנות, הרי שלגבי לא תנאף ולא תחמוד ברור יותר שהכוונה היא לגברים ולא לנשים.

השאלה העומדת על הכף היא רחבה וגורפת הרבה יותר מעשרת הציוויים שכאן. השאלה נוגעת לתורה כולה ולשייכותה של האישה אליה וליהדות בכלל: למי פונה התורה, האם רק לגברים או גם לנשים? האם הן שותפות שוות? או אולי רק שותפות משניות? או אפילו שותפות עקיפות בלבד, מכוח שייכותן לגברים, שהם השותפים האמתיים היחידים?

השאלות האלה אינן קנטרניות, הן כנות מאוד וכואבות מאוד, וכבר כמה שנים אני מנסה לתת להן תשובות ברורות יותר, לא להתעלם מהקשיים מחד, ומאידך לסלול נתיב לשותפות חדשה ומלאה במורשת היהודית, שותפות בארון הספרים היהודי (שכידוע לנו הוא היה כולו גברי עד לא מזמן) ושותפות בריטואל, כלומר בטקסים היהודיים (שברוב ממשכיכם להיות על טהרת הגברים גם כעת).

בהקשר של המעמד המכוון של מתן תורה, הבעיה מתחילה בעצם עוד לפני הדברות עצמן, בפרק שלנו כן, בתיאור תהליך ההכנות שקדם לנתינתן. אלוהים ובעקבותיו משה מתייחסים שוב ושוב אל 'העם', הכולל בוודאי גם את הנשים, אבל אז מגיעה ההוראה הבאה: (יט, טו) **וַיֹּאמֶר אֶל הָעָם הֲיִו נָכְנִים לְשֵׁלֶשֶׁת יָמִים אֶל תִּגְשׁוּ אֶל אִשָּׁה: אופס... האם ההמשך גם הוא כולל רק את הגברים?**

¹ גם הרמב"ן ורבינו בחיי סוברים כמותו. חיזוק לשיטתם מביא רבנו בחיי, שטוען כי העבירות הנכללות בעשרת הדברות הן רק כאלה שחייבים על ביצוען מיתת בית דין.

האבן עזרא וה'חזקוני' חלוקים, וסבורים כי זהו איסור כללי על כל קיום יחסי מין אסורים בנוסף לאיסור של מעשה בפועל קיים איסור בעשרת הדברות לחמוד אשת איש במחשבה (דברים ה' י"ח).

כאן נחלצים חז"ל לעזור לנו למרבה המזל. את הפסוק שמופיע כמה שורות לפני כן, (יט, ג) ומִשָּׁה עָלָה אֶל-הָאֱלֹהִים וַיִּקְרָא אֵלָיו יְהוָה מִן-הָהָר לֵאמֹר כֹּה תֹאמַר לְבֵית יַעֲקֹב וְתִגִּיד לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל, חז"ל מסבירים כך (שמות רבה כח, ב):

"כֹּה תֹאמַר לְבֵית יַעֲקֹב" (שמות יט, ג) - אלו הנשים. אמר לו: אמור להם ראשי דברים שהם יכולות לשמוע. "וְתִגִּיד לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל" (שם) - אלו האנשים. אמר לו: אמור להם דקדוקי דברים שהם יכולין לשמוע. [כלומר הפנייה היא לכולם ולנשים תחילה, למרות שלנשים חוסכים את הפרטים ואומרים להם רק את ראשי הפרקים]...

דבר אחר: למה לנשים תחלה? שהן מזדרזות במצות.

דבר אחר: כדי שיהו מנהיגות את בניהן לתורה.

אמר ר' תחליפא דקיסרין: אמר הקב"ה: כשבראתי את העולם, לא צייתי אלא לאדם הראשון, ואחר כך נצטוית חוה ועברה וקלקלה את העולם. עכשיו אם איני קורא לנשים תחלה, הן מבטלות את התורה, לכך נאמר "כֹּה תֹאמַר לְבֵית יַעֲקֹב".

ההסברים לצורך לשתף את הנשים מעידים שהדבר לא מובן מאליו. חלק מההסברים גם לא ממש מחמיאים, אבל מכל מקום, לחז"ל ברור שהנשים היו שותפות למתן תורה והם מבהירים זאת פעמים רבות, פן נטעה בהבנתנו את דברי התורה העמומים. במקום אחר (פרקי דר' אליעזר, מ), ניתן הסבר שאפילו מציע עדיפות מסוימת של הנשים:

"ר' פנחס אומר: ערב שבת עמדו ישראל ערוכין, האנשים לבד והנשים לבד. אמר לו הקב"ה למשה: לך אמור להם לבנות ישראל אם רוצות הן לקבל את התורה. ולמה שאלו לנשים? לפי שדרכן של אנשים הולכין אחרי דעתן של נשים..."

כאמור, לחז"ל ברור שהנשים היו שותפות למתן תורה. למרות שבהקשרים מסוימים הם התייחסו אל הנשים כאל פחותות ערך ומנעו מהן זכויות וחובות רבים, למרות זאת, **בהכרעתם העקרונית נשים הן שותפות מלאות להתגלות, לאמונה, לקבלת התורה, ולמורשת היהודית בכללותה.**

ולנו בדורנו נותר לחזור ולהצטרף באופן פעיל, ולא רק כשותפות סבילות, למעמד מתן תורה, לברית עם אלוהי ישראל, לפסיקת ההלכה, לריטואל, ליצירה ולכל ההיבטים של חיי התרבות, הרוח והדת היהודיים.

(א) בַּחֲדָשׁ הַשְּׁלִישִׁי לְצֵאת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם בַּיּוֹם הַזֶּה בָּאוּ מִדְּבַר סִינִי: (ב) וַיִּסְעוּ מִרְפִּידִים וַיָּבֹאוּ מִדְּבַר סִינִי וַיַּחֲנוּ בְּמִדְבַר וַיַּחֲנוּ שָׁם יִשְׂרָאֵל נֶגֶד הָהָר: (ג) וּמִשָּׁה עָלָה אֶל הָאֱלֹהִים וַיִּקְרָא אֵלָיו יְהוָה מִן הָהָר לֵאמֹר כֹּה תֹאמַר לְבֵית יַעֲקֹב וְתִגִּיד לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל: [...] (ד) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל מֹשֶׁה לֵךְ אֶל הָעָם וְקַדְשֵׁתָם הַיּוֹם וּמָחָר וּכְבִּסוּ שְׂמֹלֹתֵם: (יא) וְהָיוּ נְכָנִים לַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי כִּי בַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי יָרַד יְהוָה לְעִינֵי כָל הָעָם עַל הַר סִינִי: (יב) וְהִגְבַּלְתָּ אֶת הָעָם סָבִיב לְאִמְרוֹ הַשְּׂמָרוּ לָכֶם עֲלוֹת בְּהָר וּנְגַע בְּקִצְחוֹ כָּל הַנֶּגַע בְּהָר מוֹת יוֹמָת: (יג) לֹא תִגַּע בּוֹ יָד כִּי סָקוֹל יִסְקַל אוֹ יָרֵה יִיָּרֵה אִם בְּהִמָּה אִם אִישׁ לֹא יִחִיָּה בְּמִשְׁךְ הַיָּבֵל הַמָּה יַעֲלוּ בְּהָר: (יד) וַיִּרְדַּ מֹשֶׁה מִן הָהָר אֶל הָעָם וַיִּקְדָּשׁ אֶת הָעָם וַיְכַבְּסוּ שְׂמֹלֹתָם: (טו) וַיֹּאמֶר אֶל הָעָם הָיוּ נְכָנִים לְשִׁלֹּשֶׁת יָמִים אֶל תִּגְשׁוּ אֶל אִשָּׁה: (טז) וַיְהִי בַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי בְּהִית הַבְּקָר וַיְהִי קֶלֶת וּבְרָקִים וַעֲנָן כָּבֵד עַל הָהָר וְקוֹל שֹׁפָר תִּזְק מֵאֵד וַיַּחֲרַד כָּל הָעָם אֲשֶׁר בְּמַחֲנֵה: (יז) וַיּוֹצֵא מֹשֶׁה אֶת הָעָם לִקְרַאת הָאֱלֹהִים מִן הַמַּחֲנֵה וַיִּתְנַצְּבוּ בְּתַחֲתֵית הָהָר: (יח) וְהָר סִינִי עָשָׂן כִּלּוֹ מִפְּנֵי אֲשֶׁר יָרַד עָלָיו יְהוָה בְּאֵשׁ וַיַּעַל עֲשָׂנוּ כַּעֲשׂוֹן הַכַּבָּשָׁן וַיַּחֲרַד כָּל הָהָר מֵאֵד: (יט) וַיְהִי קוֹל הַשֹּׁפָר הוֹלֵךְ וְחֹזֵק מֵאֵד מֹשֶׁה וַדַּבֵּר וְהָאֱלֹהִים יַעֲנֵנוּ בְּקוֹל: (כ) וַיִּרְדַּ יְהוָה עַל הַר סִינִי אֶל רֹאשׁ הָהָר וַיִּקְרָא יְהוָה לְמֹשֶׁה אֶל רֹאשׁ הָהָר וַיַּעַל מֹשֶׁה: (כא) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל מֹשֶׁה כִּד הַעַד בְּעָם פֶּן יִהְיֶה אֶל יְהוָה לְרֵאוֹת וְנִפְל מִמֶּנּוּ רַב: (כב) וְגַם הַכֹּהֲנִים הַנִּגְשִׁים אֶל יְהוָה וַתִּקְדָּשׁוּ פֶּן יִפְרָץ בְּהֵם יְהוָה: (כג) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל יְהוָה לֹא יוּכַל הָעָם לַעֲלֹת אֶל הַר סִינִי כִּי אֶתָּה הַעֲדִיתָ בְּנֵי לְאִמְרוֹ הִגְבַּל אֶת הָהָר וְקַדְשֵׁתוֹ: (כד) וַיֹּאמֶר אֵלָיו יְהוָה לֵךְ כִּד וְעֲלִית אֶתָּה וְאַהֲרֹן עִמָּךְ וְהַכֹּהֲנִים וְהָעָם אֶל הָהָר לַעֲלֹת אֶל יְהוָה פֶּן יִפְרָץ בָּם: (כה) וַיִּרְדַּ מֹשֶׁה אֶל הָעָם וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם:

שמות יט, א-כה